

rişimde bulundularsa da bu girişim sonuç vermedi ve Mansûr Fehmî doktor unvanını aldı. Ardından ülkesine dönerek 1913'te Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde felsefe tarihi hocası olarak göreve başladı. Ancak doktora teziyle ilgili dine aykırılık iddiaları sürdü ve bu yüzden altı ay sonra görevinden uzaklaştırıldı. Düşüncelerini ve eleştirici üslûbunu gözden geçirip bir zihni değişim süreci yaşadığı altı yıllık ayrılıktan sonra tekrar eski fakültesinde görevlendirilen Mansûr Fehmî aynı üniversitede doçent ve profesör oldu; Edebiyat Fakültesi dekanılığı yaptı. Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye müdürlüğünü yürüttü. Ardından İskenderiye Üniversitesi rektörlüğüne getirilen Mansûr Fehmî bu görevindeyken 1946'da emekliye ayrıldı.

Mansûr Fehmî, 1933 yılında Kahire'de kurulan Mecmau'l-lugati'l-Arabıyye'nin yirmi kişiden oluşan birinci bilim kurulu-na üye olarak seçildi; bir yıl sonra yapılan ilk toplantıda kurumun sekreterliğine getirildi. Hayatının sonuna kadar devam ettirdiği bu görevi sırasında (Ahmed Fuâd el-Ehvânî, XIX/2 [1961], s. 2) bilim ve sanat alanlarına dair terimlere Arapça karşılıklar bulunması, yeni kavramlar için Arapça kelimeler türetilmesi, bilimsel toplantılar düzenlenmesi gibi pek çok faaliyetleriyle kurumun verimliliğine katkı sağladı. Ayrıca el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Arabî (Dımaşk), el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-İrânî ve el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-İrâkî adlı kuruluşlarla Mısır Müslüman Gençler Cemiyeti, Kızılay Derneği, Arap Birliği gibi kurumların üyesiydi; bu arada Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer aldı. I. Dünya Savaşı'ndan önce *el-Cerîde*'de, savaş esnasında Muhammed Hüseyin Heykel, Mustafa Abdürrâzık, Tâhâ Hüseyin ve Abdülhamîd Hamdî ile birlikte çıkardıkları haftalık *es-Sûfûr*, *el-Ehrâm*, *el-Hilâl* ve *Fetâtü's-Şark* gazetelerinde denemeler yazdı. Çok sayıda bilimsel toplantıya katılarak toplum ve ahlâk meselelerine dair bildiriler sundu. 27 Mart 1959 tarihinde Kahire'de vefat etti.

Mansûr Fehmî'nin ilk baskısı *La condition de la femme dans la tradition et l'évolution de l'Islamisme* başlığıyla yayımlanan doktora tezi (Paris 1913) bizzat kendi ifadesinden de anlaşıldığı gibi (*La condition*, s. 20) pozitivizmin önde gelen temsilcilerinden yahudi asıllı hocası Lévy Bruhl'ün etkisinde hazırlanmış olup eserde İslâm öncesi dönemde kadının durumu, Hz. Muhammed ve kadın, kadının örtünmesi ve evine kapanması, İslâm'da

câriyelik, İslâm hukukunda kadın, İslâm aile yapısında eşler arasındaki bağın gevşekliği ve bunda sosyal sebeplerin rolü gibi konular incelenmiştir. Tam bir şarkiyatçı üslûbuyla kaleme alındığı, yaklaşım ve muhtevaya da büyük ölçüde müsteşrik zihniyetin hâkim olduğu görülen eserde uydurma veya sıhhati tartışmalı bazı rivayetlerden de yararlanılarak özellikle Resûl-i Ekrem'e çirkin isnatlarda bulunulmuştur (meselâ bk. *a.g.e.*, s. 37, 59).

Eser ciddi eleştirilere hedef olmuştur. Mısır'ın o dönemdeki etkili ilim ve fikir adamlarından Muhammed Lutfi Cum'a, *el-Mü'eyyed* gazetesinde (28 Ocak 1914) yayımlanan uzun bir yazısında Mansûr Fehmî'nin uydurma veya zayıf rivayetlere dayanarak, ayrıca bunları kötü niyetle yorumlamak suretiyle Hz. Peygamber ve İslâmiyet hakkında iftiralarda bulunduğu söylemiş, başta Resûl-i Ekrem'in çok kadınla evliliği meselesi olmak üzere eserde ileri sürülen iddiaları cevaplandırmıştır. M. Seyyid Kılânî, kendisi tarafından neşredilen Şehristânî'nin *el-Milel ve'n-nihâl*'inin II. cildine eklediği 109 sayfalık zeyilde, Kur'an ve Hz. Peygamber'in hayatı hakkında kendilerini küfre götürebilecek iddialar ortaya atan çağdaş yazarlar hakkında bilgi verirken ilk sırada Mansûr Fehmî'yi zikretmiştir (s. 81-83). Ancak Kılânî -Resûl-i Ekrem'i ve İslâm dinini övücü bir konuşmasından da örnek vererek- Mansûr Fehmî'nin 1915 yılından itibaren olumsuz fikirleri terkettiğini, İslâm dinine bağlılığını ispatlayan pek çok konuşma ve makalesinin bulunduğu belirtmektedir. Öte yandan İbrâhim Medkûr, Ahmed Fuâd el-Ehvânî gibi bazı fikir adamları, eserlerindeki olumsuz görüşlere katılmamakla birlikte Mansûr Fehmî'ye karşı takınılan tepkisel tavrı düşünce ve bilim özgürlüğüne aykırı bularak eleştirmişlerdir.

Mansûr Fehmî, kitap telifinden ziyade toplumun aydınlatılması bakımından daha yararlı olacağını ifade ettiği (Ahmed Fuâd el-Ehvânî, XIX/2 [1961], s. 4) radyo konuşmaları ve toplantılarıyla, ayrıca gazete yazılarıyla tanınmıştır. 1915-1930 yılları arasında çeşitli gazetelerde yayımladığı yazılarını *Haşarâtü nefis* başlıklı kitapta bir araya getirmiş (Kahire 1930), çoğu sanat felsefesiyle ilgili olmak üzere bazı yazıları 1961'de Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin dergisinde yayımlanmıştır (*Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, XIX/2 [1961], s. 7-46). Mansûr Fehmî'nin Mısır halkının ekonomik sefaleti, siyasal alanda halk iradesinin zayıflığı, Batı ile

kültürel ilişkilerin doğru ve yanlış yönleri gibi konularla ahlâk problemlerinin ele alındığı yazıları muhtevaları yanında üslûp güzelliğiyle de büyük takdir toplamış, yazar bu hususta Mısır'ın tanınmış edebiyatçılarından Mustafa Lutfi el-Menfelûtî'ye çok şey borçlu olduğunu belirtmiştir (Brockelmann, III, 212).

BİBLİYOGRAFYA :

Mansûr Fehmî, *La condition de la femme dans l'Islam*, Paris 1990, tür.yer.; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 211-212; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XIII, 16-17; M. Seyyid Kılânî, *Zeylül-Milel ve'n-nihâl* (Şehristânî, *el-Milel* [Kılânî] içinde), s. 81, 83; M. Mehdî Allâm, *el-Mecma'iyün fi hamsine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 362-365; Ziriklî, *el-A'lâm*, Beyrut 1997, VII, 302; Ahmed Fuâd el-Ehvânî, "Mansûr Fehmî", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb: Câmi'atü'l-Kâhire*, XIX/2, Kahire 1961, s. 1-6; İbrâhim Medkûr, "el-Merhûm ed-Doktor Mansûr Fehmî", *MMLA*, XXII (1967), s. 353-360.

MUSTAFA ÇAĞRICI

MANSÛR el-HAMMÂDÎ

(المنصور الحمادى)

(ö. 498/1105)

Hammâdî emîri
(1089-1105)

(bk. HAMMÂDÎLER).

MANSÛR b. MU'TEMİR

(bk. İBNÜ'L-MU'TEMİR).

MANSÛR el-MUVAHHİDÎ

(bk. EBÛ YÛSUF el-MANSÛR).

MANSÛR en-NEMERÎ

(bk. NEMERÎ).

MANSÛR b. NÛH I

(منصور بن نوح)

Ebû Sâlih el-Emîrî's-Sedîd Mansûr
b. Nûh b. Nasr es-Sâmânî

(ö. 365/976)

Sâmânî hükümdarı
(961-976).

Kardeşi Abdülmelik'in ölümü üzerine Türk asıllı nüfuzlu kumandanlardan Alp Tegin'in isteğiyle küçük yaştaki oğlu Nasr, Vezir Ebû Ali Bel'amî tarafından hükümdar ilân edildi (11 Şevval 350 / 23 Kasım 961). Ancak Nasr'ın saltanatı bir gün sür-

dü. Mansûr b. Nûh ertesi gün ulemâ, meşâyih, hânedan mensupları, hassa kuvvetleri ve özellikle çocukluğundan beri arkadaşları olan Fâik el-Hassa adlı kumandanın desteğiyle tahta çıkarılıp kendisine biat edildi. Alp Tegin'in Mansûr'un yerine amcasını tahta çıkarmak istediği de rivayet edilir (Müstevfî, s. 382).

Mansûr, hükümdar olmasına karşı çıktığı için Alp Tegin'i görevinden uzaklaştırdı. Bunun üzerine Alp Tegin topladığı kuvvetlerle Sâmânî başşehri Buhara'ya ele geçirmek istedi. Ancak askerlerin ve devlet adamlarının Mansûr'un safına geçtiklerini görünce vazgeçip Belh'e çekildi. Mansûr'un, üzerine gönderdiği orduyu yenilgiye uğrattı ve aralarında Mansûr'un dayısının da bulunduğu kumandanları esir aldı (Reb'ülevvel 351 / Nisan 962). Aynı yıl Sâmânîler'in en uçtaki sınırlarına çekilen ve Levik hânedanından Ebû Ali'yi mağlûp ederek Gazne'ye giren Alp Tegin böylece Gazneliler Devleti'nin temellerini atmış oldu. Mansûr, daha sonra Ebû Ca'fer adlı kumandanının idaresindeki bir orduyu Gazne'ye sevkettiyse de Sâmânî ordusu mağlûp olmaktan kurtulamadı ve ağır kayıplar verdi (Nizâmülmülk, metin, s. 123-124, trc., s. 82). Cûzcânî, Alp Tegin'in Mansûr b. Nûh'tan aldığı menşurla Gazne'de meşrû bir otorite tesis ettiğini kaydeder (*Tabakât-ı Nâsirî*, I, 211). Alp Tegin'in Mansûr b. Nûh'a karşı yarı bağımsız hareket ettiği Kâbil yakınlarındaki Pervân'da basılan iki sikkedenden de anlaşılmalıdır. Alp Tegin'in yerine geçen oğlu Ebû İshak İbrâhim Buhara'ya giderek Emîr Mansûr'dan menşur almış, bu olayın ardından Gazneli-Sâmânî ilişkileri olumlu bir gelişme seyri takip etmiştir. Nitekim Ebû İshak İbrâhim, 353-354 (964-965) yıllarında Levik hânedanı Gazne'yi işgal edince Mansûr'un yardımıyla tekrar Gazne'ye dönebilmiştir (354/965). Alp Tegin'in ölümünden sonra basılan Gazneli paralarında Mansûr b. Nûh'un adı da yer almaktadır.

Mansûr, Alp Tegin'e karşı verdiği başarıları mücadele sebebiyle Ebû Mansûr Muhammed b. Abdürrezzâk'ı Horasan ordularını başkumandanlığına getirdi. Ancak Horasan'da halka zulmedip şehirleri yağmalaması ve Büveyhî Emîri Rûknüddeve ile iş birliği yapması üzerine onu azlederek yerine Ebû'l-Hasan Muhammed b. İbrâhim es-Simcûrî'yi tayin etti (Zilhicce 350 / Ocak 962).

Sîstan hâkimi Halef es-Saffâr'ın hacca giderken yerine vekil bıraktığı Tâhir b.

Hüseyn'in iktidarı ele geçirip isyan etmesi üzerine Halef Buhara'ya gidip Mansûr b. Nûh'tan yardım istedi. Mansûr asker sevk ederek Halef'in Sîstan'a dönmesini sağladı (354/965). Tâhir, Halef'in askerlerini terhis ettiğini görünce tekrar Sîstan'ı ele geçirdi; Halef de yine Mansûr'un gönderdiği Sâmânî kuvvetlerinin yardımıyla ülkesine dönebildi. Ancak Halef, Buhara'ya yollamakta olduğu vergi ve hediyeleri göndermemeye başlayınca onunla Mansûr arasındaki ilişkiler bozuldu. Bunun üzerine Mansûr, Sîstan'a Hüseyin b. Tâhir kumandasında bir ordu sevketti (354/965). Yedi yıl boyunca devam eden savaşlar yapılan bir antlaşmayla sona erdi ve Halef Sâmânîler adına hutbe okutmayı kabul etti. İbnü'l-Esîr, Halef'in isyanını Sâmânîler'de ortaya çıkan ilk zaaf âlâmeti olarak gösterir ve bu olaydan sonra çevredeki emîrlerin Sâmânî topraklarına göz dikmeye başladığını belirtir (*el-Kâmil*, VIII, 564).

Mansûr b. Nûh 356'da (967) Ziyârî Hükümdarı Veşmgîr ile görüştü. Bu görüşmede iki hükümdar Büveyhîler'e karşı birlikte hareket etmeye karar verdi. Bunun üzerine Mansûr, Horasan ordularını başkumandanı Ebû'l-Hasan Muhammed b. İbrâhim es-Simcûrî'yi büyük bir orduyla Veşmgîr'in emrine verdi. Veşmgîr, Büveyhî Hükümdarı Rûknüddeve ile oğlu Adudüddeve'nin karşı harekete geçtiği sırada vefat etti. Yerine geçen oğlu Bisûtûn'un Rûknüddeve ile anlaşması bu iş birliğini sonuçsuz bıraktı (Muharrem 357 / Aralık 967). Mansûr b. Nûh, 359'da (970) Kirman'ı hâkimiyeti altına almak üzere Süleyman b. Ebû Ali b. İlyâs'a yardımcı birlikler gönderdi, fakat sefer başarısızlıkla sonuçlandı.

Büveyhîler'le Sâmânîler arasında 356 (967) yılında başlayan mücadele 361'de (971-72) yapılan bir antlaşmayla sona erdi. Buna göre Büveyhîler, Mansûr b. Nûh'a yıllık 150.000 dinar vergi ödeyecekti. Bu antlaşmada Horasan ordularını başkumandanı Ebû'l-Hasan Muhammed es-Simcûrî önemli rol oynamış, antlaşmanın imzalanmasına Horasan, Fars ve Irak eşrafı da tanıklık etmiştir. Antlaşmadan sonra Mansûr Adudüddeve'nin kızıyla evlendi.

Mansûr 11 veya 15 Şevval 365'te (12 veya 16 Haziran 976) Buhara'da vefat etti. 366 (977) yılında öldüğü de rivayet edilir. Yerine on üç yaşındaki oğlu Ebû'l-Kâsım Nûh geçti. Çağdaşı coğrafyacı İbn Havkal onu güzel ahlâklı, yetenekli, dö-

nemindeki hükümdarların en âdili ve en ihtiyatlısı, ileri görüşlü, azimli ve iyi niyetli olarak tavsif eder (*Şüretü'l-arz*, I, 472). Bazı tarih ve tefsir kitapları Mansûr'un emriyle Arapça'dan Farsça'ya tercüme edilmiştir. Veziri Ebû Ali Bel'amî, Taberî'nin *Târîh*'ini bazı ilâvelerle Farsça'ya çevirmiştir.

İmar faaliyetleriyle de ilgilenen Mansûr'un 354 (965) yılında Kârek-i Aleviyyân denilen yerde yaptırmış olduğu saray Sâmânîler devri sonuna kadar ayakta kalmıştır. II. Nasr'ın Rîgistan'da inşa ettirdiği, kendi hükümdarlığının ilk yıllarında yanan sarayı onartmış, ayrıca Rîgistan dar geldiği için Semtîn köyü yolu üzerinde yeni bir musallâ yaptırmış, mihrap ve minberi için büyük paralar harcamıştır (360/971).

BİBLİYOGRAFYA :

Nersahî, *Târîhu Buḥârâ* (trc. ve nşr. Emîn Abdülmecid Bedevî – Nasrullah Mübeşşir et-Tirâzî), Kahire 1385/1965, s. 78, 134; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, I, 469, 472; Gerdîzî, *Zeynü'l-aḥbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 ḥş., s. 98-100, 152, 161-164, 171; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (nşr. ve trc. Mehmet Altay Köymen), Ankara 1999, metin, s. 116-124, tercüme, s. 77-82; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 535, 544, 563-564, 577-578, 586, 609, 626, 673, 683; Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, I, 211-212; İbnü'l-İbrî, *Târîhu muḥtaşari'd-düvel* (nşr. Antûn Sâlihânî el-Yesûî), Beyrut 1890, s. 168, 171; Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Nevâî), s. 381-382; Ahmed el-Menîni, *el-Fethu'l-vehbî 'alâ târihi Ebi Naşr el-'Utbî*, Kahire 1286, I, 349-350; C. E. Bosworth, *The Ghaznavids, their Empire in Afghanistan and Eastern Iran: 994-1040*, Edinburg 1963, s. 38-39; a.m.f., "Sâmânids", *EP*² (İng.), VIII, 1027-1028; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, 318-319; Hasan İbrâhim, *İslâm Tarihi*, III, 451-452; İsmâ Abdürraûf el-Fikâ, *ed-Düvelü'l-İslâmiyyetü'l-müstakille fi'ş-şarḥ*, Kahire 1987, s. 18-19; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 11, 114, 116, 267-270, 288; a.m.f., "Mansûr b. Nûh", *EP*² (İng.), VI, 432-433; Erdoğlan Merçil, "Simcûrîler III", *TD*, sy. 33 (1982), s. 117-122.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

MANSÛR b. NÛH II

(منصور بن نوح)

Ebû'l-Hâris Mansûr b. Nûh
b. Mansûr es-Sâmânî
(ö. 389/999)

Sâmânî hükümdarı
(997-999).

II. Nûh 13 Receb 387'de (22 Temmuz 997) vefat edince yerine veliaht olan oğlu Mansûr geçti. Mansûr, Sâmânîler'i içinde bulunduğu zaafattan kurtarıp devlet oto-